

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK SÖYLEMLERİ VE MİLLİYETÇİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ

Mustafa Kemal ŞAN*
Berkan ÖGÜR†

Özet

Modern çağ ile birlikte önce Avrupa’da ortaya çıkan ulus devlet yapısı küreselleşme çağında birçok sorunla ve/veya yenilikle karşılaşmıştır. Bu sorunların/yeniliklerin en önemlisi bugün kimsenin inkar edemeyeceği biçimde yaygın hale gelen çokkültürlülük olgusudur. Çokkültürlülük gerçeği, ulus devletlerin temel simgeleri olan ulusal/milli kimlik, ulusal/milli marş, ulusal/milli bayrak gibi simgelerin hangi toplumu hangi cemaati temsil ettiği gerçeğini daha bulanık hale getirmiştir. Bu bağlamda siyaset kuramcılarını meşgul eden asıl soru çokkültürlülüğün milliyetçilik için tehdit teşkil edip etmediği olmuştur. Bu tartışmanın başını çekenlerse kültürel çeşitliliğe açık kapı bırakan liberal milliyetçilerdir. Kültürel çeşitlilikle milliyetçiliğin bir arada yaşayabileceğini savunan bu liberal milliyetçilerin yanı sıra çokkültürlülüğün, milliyetçiliğin sonunu getireceği iddiasında bulunan akademik çevreler de vardır. Çokkültürlülüğün yaygın hale gelmesi gerçekten ulus devletlerin temelini sarsacak kadar milliyetçiliği etkileyip etkileyemeyeceği önemli bir tartışma konusudur. Çokkültürlülük, ulus devleti, milliyetçi kuramları derinden sarsacak kadar etkilemiş midir? Bu sunumda bu tartışma zemininde, milliyetçilik ile çokkültürlülük arasındaki ilişki incelenerek geleceğe ilişkin olası senaryolar tartışılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürlülük, ulus devlet, milliyetçilik, Liberalizm

THE DISCOURSES OF MULTICULTURALISM AND THE TRANSFORMATIONS OF NATIONALISM

Abstract

The idea of nation-state which emerged firstly in Europe at the modern era had faced many new questions and/or challenges in the era of globalization. Today, the most important of these questions/challenges is the fact of multiculturalism that nobody can ignore. Multiculturalism as a question highlights the fact that the basic symbols of the nation-state, such as national identity, national anthem, national flag which were assumed to represent the community in general has become more blurred. In this context, the principal question that engages the political theorists is whether multiculturalism threatens nationalism. Those who leads this discussion are the liberal nationalists who leave the door open for multiculturalism. Alongside those liberal nationalists who advocate that multiculturalism and nationalism can coexist, there are scholars arguing that multiculturalism might collapse the nationalism in general. An important question/challenge is whether the spread of the multiculturalism could influence the nationalism as deeply as it could shake the base of the nation-state dramatically. Does the multiculturalism influence the idea of nation-state and the theories of nationalism as deeply as it could challenge them? In this context, the relationship between the multiculturalism and nationalism will be examined and the scenarios about the future will be discussed in the presentation.

Keywords: Multiculturalism, nation-state, nationalism, liberalism

Giriş

Günümüzde birçok devlet, kültürel çeşitlilik gerçeğiyle iç içe yaşamaktadır. Hatta bazı ülkeler –göçün yoğun olarak arttığını da göz önüne alırsak- kültürel azınlıklarla iç içe olmakla birlikte kimi ülkelerde bu kültürel çeşitlilik siyasi arenada ülkelerin sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır. Durum böyle olunca, modern ulus devletlerin simgeleri olan ulusal marşlar,

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, mksan@sakarya.edu.tr.

† Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler, berkanogur@sakarya.edu.tr.

ulusal devlet bayraklarının kimleri, neyi temsil ettiği daha bulanık bir hal almaktadır. Öte yandan şu da bir gerçek ki ulus kavramı etrafında dönen tartışmalar, millet kavramının önüne geçmiştir. Çünkü enformasyon çağı, küreselleşme çağı, ağ toplumu şeklinde onlarca farklı kavramla çağrılan günümüz toplumlarında, devlet sınırları içerisinde tek bir millettten bahsetmek güç bir hal almıştır.

Günümüz ulus-devletlerinde, milliyetçilik olgusu, ilk ortaya çıktığı yüzyıl öncesine göre çok karmaşık bir yapıdadır ve bu nedenle de hiçbir ulus-devlet yapısının saf ve pür bir millet fikrinden bahsedemeyiz. Bu açıdan çıkaracağımız sonuç etnik ve kültürel çoğulculuğun hemen her yerde geçerli olduğu ve milletin sınırlarının da belli olmadığıdır. Kısaca ifade etmek gerekirse bugün bir ulus-devletin ve o ulus-devletin dayandığı milletin birbirleriyle tam olarak örtüştüğünü söyleyebilmekten uzağız (Özkırımlı 2005:1).

Özkırımlı'nın da belirttiği gibi aslında ulus-devlet sınırları içerisinde, tek bir millettten ya da tek bir ulustan bahsetmek başından beri güçtür. Ancak günümüz küresel toplumunda bu durum daha da görünür bir hal almıştır. Artan kültürel çeşitlilik bir döneme, çağa damgasını vuran milliyetçilik fikirlerinin sonunu hazırlayıp hazırlamadığı öngörüsü için henüz erken olsa da çokkültürlü devlet yapısından, milliyetçiliğin darbe yediği aşikardır. Milliyetçiliğin artan küreselleşme ve kültürel çeşitlilikle birlikte git gide kaybolacağı fikri kimi akademisyenler tarafından kabul görse de bu durum görüldüğünden daha karşımaşık süreçleri de incelemeyi gerekli kılmaktadır. Biz de ağırlıklı olarak bu bildiriye çokkültürlülük olgusu karşısında milliyetçiliğin anıldığı şekli ele almaya çaba sarf edeceğiz.

1. Milliyetçi Söylemler

Milliyetçilik denince elbette akla ilk gelen tarih 1789 Fransız Devrimi'dir. Renan'ın da belirttiği gibi (1882) İhtilal'in yaşandığı 1789 yılı, milliyetçiliğin doğum yılıdır. Şüphesiz ki Fransız Devrimi, ortaya çıktığı tarihten itibaren sadece yakın çevresindeki değil uzak çevresini de hem ideolojik olarak hem de politik olarak etkilemiştir.

Etkinin de ötesinde milliyetçilik, küresel ölçekte birçok farklı biçimde karşımıza çıkmaktadır. Teoride birçok alanda yapılan çalışmalarda milliyetçilik bir geçiş noktası olurken pratikte de siyasi hareket, kurum gibi farklı farklı biçimlerde hayatında içinde yer almıştır. (Canefe, 2007: 7). Bununla beraber, bir toplumsal grubu ne şekilde, hangi kıstaslara bağlı olarak "millet" ilan edip etmeyeceğimiz sadece akademik çalışmalara, araştırmalara bağlı olarak belirleyebileceğimiz bir şey değildir. "Bir "milli fikir" adına bir grup sözcünün sahneye çıkması göz ardı edilebilir bir şey değildir ancak "millet" sözcüğü günümüzde o denli yaygın ve gevşek bir biçimde kullanılıyor ki bugün milliyetçiliğin sözcük dağarcığı gerçekten çok az şey ifade ediyor" (Hobsbawn, 2010: 23).

Milliyetçilik kültüre dair bir şey midir yoksa siyasete dair midir? Bu basit soru milliyetçiliğin doğasına ilişkin ateşli tartışmaların merkezinde yatmaktadır. Bir dizi saygın akademisyene göre milliyetçilik asıl olarak siyasi bir idealdir; bağımsız bir devleti ya da siyasi özerkliği hedefler. Bazıları daha da ileri giderek, "bir grup mutlak egemenlikten daha azını hedeflediği ölçüde, zorunlu olarak daha az milliyetçidir (Hechter, 2000: 8). Bu görüşe göre, milli kimlikler, "siyasi" kimliklerdir, "kişinin kendini özdeşleştirdiği siyasi toplulukla bağlantılıdır ve kültürel farklılık önemli ve hatta zorunlu bir unsur değildir (Moore, 2001: 4).

Milliyetçiliği anlayabilmek için birçok düşünür, yukarıda Canefe, Moore, Hechter'in yaptığı gibi, kendi sınıflandırmasını kullanır. Bu bakımdan milliyetçiliği sınıflandıran birçok görüş vardır. Ancak bunlardan milliyetçiliği, etnik ve vatandaşlık milliyetçiliği olarak ikili sınıflandırmaya tabii tutan ayırım akademik çevreler tarafından yaygın olarak kabul gören bir

sınıflandırma olduğundan ve bizim çalışmamızın odak noktası açısından da uygun olduğu düşünülmüştür.

“Vatandaşlık temelli milliyetçiliğin çoğu formülasyonunda millet, devletin ve sivil toplumun kamusal kurumlarına ortak bağlılık temelinde tanımlanır.” Bu ayırımın belki de en ateşli savunucusu olan Ignatieff'e göre vatandaşlık temelli milliyetçilik için “millet –ırk, inanç, cinsiyet, dil veya etnisiteye bakılmaksızın- milletin siyasi akidesini paylaşanların tümünden oluşmalıdır”. Bu milliyetçilik vatandaşlık temellidir çünkü “milleti ortak bir siyasi pratikler ve değerler kümesine vatanseverce bağlılık esasında birleşmiş, eşit, hak sahibi vatandaşlar topluluğu olarak tasavvur eder.” Bu milliyetçilik aynı zamanda demokratiktir de zira egemenlik yetkisini halkın tümüne verir (Aktaran Özkırmı, 2005: 22).

Vatandaşlık temelli milliyetçilik kavrayışı genellikle Ernest Renan ismiyle ilişkilendirilir ve Fransız Devrimi'nin olaylarıyla örneklendirilir. Bu milliyetçilik biçimine niteliğini veren millet kavrayışı öznel ve bireyseldir -dolayısıyla da gönüllüdür- çünkü onu oluşturan bireylerin iradesine vurgu yapar (Renan 1882).

Bunun dışında Gellner'i de bu kapsamda değerlendirebiliriz. Gellner'a göre (1964: 155) endüstrileşmiş toplumlarda kültür ve toplumsal yapı ve siyaset arasındaki ilişki değişmişti. “Modern öncesi dönemde toplumsal yapı, örneğin toplumsal roller, kesin çizgilerle çizilmişti ve bireyin bu yapı içerisindeki yeri, yani toplumsal statüsü doğuştan belirleniyor, sonradan kazanılmıyordu.” Gellner'in sözünü ettiği toplumlarda kültürün işlevi düzenin korunması değil kültürel yapıyı desteklemektir. Modern döneme gelindiğindeyse rollerde de değişiklik gerçekleşmiş roller, toplumdaki bireylerin hepsine açık hale gelmiştir. Buna bağlı olarak da toplumsal devrim, sınıflar arası geçiş de artmıştı. Böyle bir toplumda iletişim başat faktör haline gelmeli çünkü herkes bir biriyle rahatlıkla iletişim kurabilir olmalıydı. Artık kültür kendi başına önemliydi: “Yapıyı pekiştirmiyor yapının yerine geçiyordu”.

Etnik milliyetçilik ise aksine kan bağı ve kültürel benzerliği vurgular. Burada millet alenen dışlayıcıdır (Özkırmı, 2005: 22). Etnik milliyetçiliğin savunucuları arasında da bir fikir birliği olmadığı gibi Lieven (1997: 12) gibi en aşırı kanatta yer alanlar etnik kimlik konusunda sert tutum alırlar. Bu görüş etnik kimliği; konuşma yeteneği, koku alma, görme duyuvarı ya da cinsiyet kadar doğal parçamızdır. Buna göre kişilerin ait oldukları etnik topluluğu yani milliyeti önceden belirlenmiştir. Başka bir deyişle kişiler bir aileye doğdukları gibi, bir etnik topluluğa da doğarlar. İnsanlığın farklı etnik gruplara ayrılması doğal düzenin bir gereğidir ve bu gruplar kendilerinden olmayana dışlama eğilimi gösterirler.

Milliyetçiliğin etnik temele dayandığı iddiasında bulunan diğer düşünürse Etienne Balibar'dır. İrkçi örgütler milliyetçiliği sahiplenerek ve milliyetçilik, ırkçılık gibi kavramları birbirlerine indirgenemeyeceğini ilan ederler ama en çok da ırkçı olduklarını reddederler. Bu durum her ne kadar böyle olsa da aslında ırk ve ulus kavramları ve söylemleri bir inkar biçimi altında da olsa hiçbir zaman birbirlerinden çok uzak olmamıştır (Balibar, 1993: 50).

Yukarıda çeşitli düşünürler tarafından tanımlanan, sınırları belirlenen milliyetçilik fikri, ortaya çıktığı dönemlerin koşulları sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve tarihsel olarak da aynı toplumsal hareketlerin sonucunda kurulan bir siyasi teşkilatın, yapının yani ulus-devletin temelini oluşturmuştur. Bildiğimiz gibi modern ulus-devletlerin ilk ortaya çıkanları milli temellere dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ulus-devletin yapısını da tanımlamak önemlidir.

2. Ulusçuluk, Çok -Ulusluluk

Ulus kelimesinin etimolojik kökenine bakacak olursak, Latince olduğu ve sınırları çizilmiş bir ülkenin toprağında yaşayan toplumun kamusal mekanı olduğu anlamına ulaşırız. Bu kavram *Tüm hakları BEYDER'e aittir*

geleneksel yapılarda egemenlik anlayışının hakim olduğu “mülk-hakimiyet” zincirine tekabül eder. Modern ulus-devlet yapısı ile birlikte coğrafya ülkenin sınırlarının meşru iktidarın sınırlarını da göstermesi nedeniyle farklı bir önem kazanmıştır (Durgun, 2011: 21-22). Ulus o toplumda yaşayan üyelerin siyasi bir teşkilata sahip olduğunu düşünen ve düşündürten bir kavramdır ve bu yönüyle de özel bir sorumluluk taşıyan bir ya da birden çok etnik gruba aittir (Bauman, 2006: 36).

Bauman ulus-devleti tanımlamak için etnik grup kavramına vurgu yaparken Canefe (2007: 8-9), Bauman’ın kullandığı kavramı da içine alan ancak daha geniş bir kavram olan milliyetçiliğe vurgu yaparak ulus-devleti, hem egemen ve merkezi olarak örgütlenmiş bir devlet aygıtına hem de yüceltilen bir milliyetin veyahut baskın bir etnik grubun/cemaatin sınırları çizilmiş bir toprak parçası üzerinde kurumsal olarak onaylanması olarak tanımlar. Ulus-devlet olgusu Gellner’in da belirttiği üzere (1983) siyasal ve kültürel olmak üzere iki boyutu vardır. Siyasal boyutunda sınırları belirlenmiş bir devlet yapısından bahsedilirken kültürel boyutundaysa (ortak) milli geçmişe, mitlere, simgelere dayanan toplumun dayanışma duygusudur. Kymlicka da ulus-devlet tanımlamasını yaparken aynı siyasi ve kültürel zemine yaslanır: “Kültürel çeşitliliğin bir kaynağı belirli bir devlet içinde birden fazla ulusun yan yana yaşamasıdır; burada “ulus”, belirli bir toprak parçası ya da yurttan dışarıda yaşayan, ayrı bir ortak dili ve kültürü olan, az ya da çok kurumsal olarak olgunlaşmış, tarihsel bir cemaat anlamına gelir” (Kymlicka, 1998: 39).

Görüldüğü gibi ulus-devlet tanımı yapılırken düşünürlerin kullandığı ortak kavram daha çok etnik kökene dayalı milliyetçiliktir. Bu nedenle ulus-devletlerde söz konusu olan milliyetçiliğe/etnik kökene sahip bireyler yurttaşlık hakkı kazanırlar.

Bu biçimiyle devletler bizim aidiyetimizdir. Çünkü onlara vergi öder ve onlardan pasaport alırız. Bu bakımdan devletler, o topraklar üzerinde güç yoluyla egemenlik iddiasındadırlar. Bu güce sahip her devletin kabul ettiği yani vergi aldığı, pasaport verdiği veya kabul etmediği yani vergi almayıp pasaport vermediği milletler vardır. Kişi vergi ödeyerek, pasaport alarak vatandaşlık hakkı kazandığını göstermiş olur yani herkes bu haklara sahip değildir (Bauman, 2006: 35-36).

Ulus fikrinin, ideal bir devlet modeli olarak ortaya çıkması beraberinde kimlikle ilgili ifadelerde de radikal değişikliklere yol açmıştır. Bu çerçevede ulus yoluyla birey kenini meşrulaştırmıştır. Bu ulus içerisinde kendine ulusal kimlikler kazanır ve kendini Türk, Arnavut, Arap, Alman ya da Fransız gibi kelimelerle tanımlar ki bu şekilde de bir ulusa aidiyet elde etmiş olur. “Ulusal kimlik sahip olunabilecek ya da olunamayacak bir mülk değildir. Buna karşın duruma göre tercih konusu olabilmektedir.” Ancak bu tercih işlevi açısından yaşamsal öneme sahiptir. Bu anlamda: "Ulusal kimlik, bir öz farkındalık biçimi olduğu kadar ötekinin farkında olma biçimidir de. Bu kimliği paylaşanların ve yardımlarına koşma konusunda özel bir sorumluluk taşıyan kimseleri tanımlar. Ayrıca ulusal kimlik öteki olanların ve yeri geldiğinde zarar verme konusunda özel bir sorumluluk taşıyan kimseleri de tanımlar". (Poole, 1993: 129).

Ancak çoğu ulus-devlet, bazı etnik grupları dahil edip diğerlerini dışladıkları ve bazılarını imtiyaz tanıyıp diğerlerini marjinalleştirdikleri için bu projeyi tamamlamayı başaramadı. İşte tam da bu dışlama bazı halkları “azınlıklar”a dönüştürdü ve böylece ulus-devlet ve çokkültürlü proje arasındaki temel sorun ortaya çıktı. Tüm ulus-devletlerin Almanlar, Fransızlar ya da Amerikan halkı gibi bir süperetnos vardır ve bunun üyeleri ulus-devleti kurduklarını ya da bunun bekasında özel bir görev üstlendiklerini düşünür. Tam anlamıyla postetik olmak, yani gerçekten dahil etmeyi amaçlamak için ulus-devletin ulusunu bir süperetnos olarak kurmayı bırakması gerekmektedir. Çokkültürlü bir ulus-devlet, bazı

açılardan bir terimler zıtlığıdır (Bauman, 2006: 37).

Ancak bir de birden fazla ulusun bir arada yaşadığı toplumlar vardır ki bu toplumlarda ulus-devlet bünyesinde marjinalleşmiş gruplarda vardır. Bu yapıdaki toplumlarda bu tür marjinal gruplar sosyal ve kültürel olarak cemaat statüsüne indirgenirler. Bu tür gruplar çoğunluğu oluşturan gruplarla aynı haklara, aynı yaşama pratiklerine sahip olmadıklarından durum ne olursa olsunlar marjinal olmalarının ceremesini çekerler. Marjinal gruplarla çoğunluğu oluşturan grup arasındaki toplumsal çıkmazsa da ise iş çatışma çözme uzmanlarına düşüyor: “Ancak çatışma çözme uzmanları sık sık çoğu etnik ve çok uluslu bir yapı içerisinde bir arada yaşamaya yönelik açıkça ifade edilmiş bir isteğin olduğu zamanlarda dahi, ulus-devlet geleneğinde böyle bir seçeneğin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan bir modelin bulunmaması çıkmazıyla karşı karşıya kalmaktadırlar” (Canefe, 2007: 9).

Canefe'nin de kaydettiği gibi, ortak değerlerin olduğu toplum ve bu kültürel yapı üzerine kurulu ulus-devlet sınırları içerisinde farklı kültürlerin olmadığı anlamına gelmiyor. Böyle bir “ortak milli” değerlerin varlığı tek başına doğal bir geçmiş taşıyor. Bunu yapabildiğini iddia eden ulus-devletlerin kökenine inildiğinde de günümüze nazaran daha düşük oranda da olsa kültürel farklılıklar hep olagelmıştır.

Bu bakımdan Batı'daki kültürel çoğulculuğunda bazı gerçekler de dikkate değerdir. Bilindiği gibi Batı, tarihteki bu ilk kültürel çoğulculuk deneyimini yaşamıştır ve bu deneyimin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmış olması kayda değerdir. Bu çoğulculuk taktir edilebileceği gibi aynı zamanda kültürel çoğulculuğu siyaset olarak benimseyen Batı'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tüm tarihleri boyunca yaşanan etnik temizlik ve ırkçılık tutumlarının da artık sürdürülemez bir boyuta ulaştığını da görmeliyiz (Şan, 2006: 305-307).

“Siyasi cemaati tanımlayan ve sözleşme temelli olduğu varsayılan üyelik ve aidiyet konularına bireyci bakış açısında ısrar eden klasik Avrupalı ulus-devlet tasavvuru, rıza temelli siyasette grup kimliğine ya da çoğulcu anlamda mutabakata girmeye olanak tanımaz.” Avrupa milliyetçiliklerine baktığımızda ötekilik, bir siyaset olarak resmiyete dökülmüştür. Ancak “öteki”nin kim olduğu belli değil aynı zamanda da sınırları olmayan belirsiz bir formdur: “Mesela ulusal tarihin resmi anlatımları, merkezi devletin artan gücüne karşı meydana gelen direniş hikayelerine yer vermez. Çatışmalı geçmiş dönemlerin üstü, ulusal kahramanlara atfedilen zaferlerle ve bunların anma günleri ile kapatılıverir. Kutlamalar fetih veya yeniden birleşme adına yapılır, yayılmacı hamlelerin verdiği zararın ifadesinden özenle kaçınılır. İşte bu nedenle, milliyetçi siyaset için azınlık kimliği, varlığı nadiren açıkça tanınmış ve hep kanayan bir yara olagelmıştır.” Dolayısıyla, Avrupa'daki çok kültürlülüğünü sadece rızaya dayandırmak biraz haksızlık olur. Bu rızanın altında aynı zamanda da birlik adı altında dışlanma ve tahammülsüzlük yatar (Canefe 2007: 15-16).

Şan ve Canefe'nin belirttiği gibi daha çok ortak milli değerlere dayanan Batı devletlerinde artan çokkültürlülük (ve milliyetçiliğin daha arka planda kalması) sonucunda ortaya çıkan çok uluslu yapıdaki devlet sınırlarının içinde sosyal birlik hangi bağlarla sağlanabilir?

Kymlicka (1998: 42) bu soruya yanıt olarak İsviçre örneğini gösterir. İsviçre'de ulusal gruplar sırf büyük devlet kendi ulusal varlıklarını tanıdığı ve saygı gösterdiği için o devlete bağlılık duyarlar. İsviçreli yurtseverdirler ancak onların sadakat gösterdiği İsviçre, değişik halkların bir federasyonu olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle, İsviçre çokuluslu devlete en iyi örnek olarak anlaşılır ve yarattığı ortak bağlılık duygusu ortak bir ulusal kimliği değil paylaşılan bir yurtseverliği yansıtır.

Kymlicka, her ne kadar İsviçre örneğini çok uluslu ve çokkültürlü yapı için örnek olarak vermiş olsa da çalışmasının devamında İsviçre örneğinin istisna olduğunu itiraf eder ve çok uluslu devletlerin kendi içinde istikrarlı bir yapı kazanabilmeleri için çok kültürlülüğün iyi anlaşılmasına vurgu yapar.

Bir çokuluslu devlet içinde dayanışma ve ortak amaç duygusunu ilerletmenin geçerli bir yolu varsa, bu ulusal kimliklerin boyun eğdirilmesinden değil, uzlaştırılmasından geçer. “Farklı ulusal gruplardan oluşmuş halk ancak büyük siyasi yapılanmayı, kimliğine boyun eğdirilen değil; kimliğinin besleneceği bir bağlam olarak görürse bu yapıya bağlılık gösterecektir” (Kymlicka, 1998: 286-87).

3. Milli/Ulus Devletlerin/Akımların Karşısında “Çokkültürlülük” Fikri/Projesi

Aslında bu başlık bilinçli olarak seçilmiş, bilinçli olarak çokkültürlülük kavramı ile milli/ulus kavramları karşı karşıya getirilmiştir. Çünkü bu başlık altında çokkültürlülük kavramı ya da projesi, özel olarak açıklanmayacak, çokkültürlülük gerçeğinin artmasının milliyetçiliğe olan negatif etkisi incelenecektir.

Günümüzde çoğulculuk yaşadığımız toplumların doğal bir yapısı haline gelmeye başlamıştır. Bir yandan küreselleşmenin getirdiği toplumsal dönüşümler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan çoğul kimlikler ve ulus ötesi kurumların artan rolü sonucu her geçen gün daha da artan farklılaşmış kimlikler yaşadığımız dünyanın birer gerçeği haline gelmiştir. Bugün için insanlar geçmişte hiç olmadığı kadar birbirleri ile iç içe yaşamakta, ötekiyle her an burun buruna gelme risk ve imkanı ile baş baş bir hayat sürmektedir (Şan, 2006: 300). “Modern toplumlar, kimliklerinin tanınmasını ve kültürel farklılıklarına saygı gösterilmesini talep eden azınlık gruplarını giderek artan bir oranda karşılarında buluyorlar. Bu sıklıkla “çokkültürcülüğün” meydan okuyuşu olarak dile getiriliyor” (Kymlicka, 1998: 37).

Sosyologların çok büyük bir bölümünün çokkültürlülüğe değer atfetmesi, ırkları dikkate almayan her siyasetin, farklı ırkların bütünleşmesini ve eşitliğini sağlayamayacağı düşüncesine dayanıyordu. “Sosyologlar, 20’li yıllarda Chicago sosyologlarının ortaya attığı “etnik paradoks”u hatırlattılar: İtalyan, Polonyalı ya da Yahudi göçmenler Birleşik Devletler’de yeniden oluşturdukları ulusal kökenli topluluklarına aidiyetleri sayesinde Amerikan toplumuna tam anlamıyla katılabilmişlerdi. Dolayısıyla etnik ve ırksal özgüllükleri kabul etmek ve dikkate almak gerektiği genel kabul görmüştü. Ancak 20’li ve 30’lu yılların Chicago örneğini, 90’lı yılların Birleşik Krallığı’na aktarmak yeterli miydi?” (Schnapper, 2005: 409)

Scnapper’in de işaret ettiği üzere, neredeyse yüzyıl önce sosyologların vurgu yaptığı, etnik kökene dayalı vurgu, günümüzde yönünü daha çok farklılıklara çevirmiştir. Bu farklılıklar arasında etnik olduğu gibi kültürel ve milli kökene dayalı farklılıkları da bulabiliriz. 1980’lerin ikinci yarısından başlayarak yükselen bir dizi sosyo-politik gerilimin gerisinde, ulus-devleti oluşturan çeşitli toplulukların din, dil, etnik aidiyet temelinde öne sürdükleri kimlik talepleri bulunuyor. Geçmişte Aydınlanma’nın evrenselci paradigması doğrultusunda insan toplulukları arasındaki "benzerlikler" kolektif yaşamın temelini oluştururken, günümüzde vurgu giderek "farklılıklar" üzerinde yoğunlaşıyor. Söz konusu kimlik taleplerinin etnik topluluğun (ya da azınlık) üyeleri açısından tatminkar bir çözüme kavuşturulmaması durumunda ise “bileşkenlerini” bir arada tutma çabasında olan merkezi devletlerin ulusçulukları ile merkezden özgürleşme yoluyla kendi kimliklerini savunma mücadelesi veren, dolayısıyla da merkezi ulusçuluklar karşısında giderek önemli bir tehdit unsuru oluşturan mikro ulusçuluklar açık ya da örtük bir çatışma içine giriyorlar (Üstel, 1999: 35).

Bu bağlamda çokkültürlülük yandaşları, daha ziyade bir realite olarak gördükleri bu olguyu modern dünyadaki çatışma ve çelişkilerden uzaklaşmak için bir araç olarak algılamakta ve farklılıklarla birlikte bir arada yaşamının sihirli formülü olarak görmektedirler. Çokkültürcülük siyasetine bel bağlayanlara göre, bir toplumda aynı inançları bütünü ile paylaşmadıkları, aynı eylemlerde bulunmadıkları halde barış ve tolerans içinde beraberce yaşamak mümkündür ve bu kendi başına güzel bir şeydir (Şan, 2006: 323). “Bu açıdan çokkültürcülük, geniş kesimlerin övgüsünü kazandı ve ırkçılık karşıtı çevreler ile çok sayıda toplum çalışanının resmi ideolojisi haline geldi. Kültürel görelilikten doğan ve bütün kültürlerin eşit değerinde olduğunu öne süren düşünceye sırtını dayadıkça yaygınlaştı” (Schnapper 2005: 407).

Çokkültürlülüğün yaşadığı ve yaygın olduğu iddiasındaki coğrafyalarda örneğin ABD’de ve AB ülkelerinde yaancıları düşman olarak gören ırkçı hareketler uzun bir zamandan beri vardır. Ancak bu yabancı düşmanlığı hareketi yani ırkçılık çare değil sadece bir belirtidir. Ancak modern dünyadaki hareketlilik göz önüne alındığında farklı ırklarla, kültürlerle iç içe yaşamak neredeyse zorunludur. Toplu cinayetler ve kitlesel sürgünler, gerçekten Avrupa’nın etnik haritasını ciddi ölçüde basitleştirmiştir ve diğer bölgelerde de ortaya çıkabilir. “Ancak bugün, göç alan çoğu ülkedeki tipik “milli azınlık”, kendi içinde bütünlüklü bir kıtadan ziyade, küçük adalardan oluşan bir takımadadır” (Hobsbawn, 2010: 186).

Dünyanın “modernleşmiş” kısmında, kimlik ihtiyaçları bugün, ulus-devletlerin geçmişteki kimlik üreticisi ve tedarikçisi rolünü –yani mekan oluşturma mekanizmalarının etkili, güvenilir ve emniyetli yöneticileri/muhafızları rolünü- yerine getirme konusundaki başarısızlıklarının giderek açığa çıkmasından sonra giderek daha şiddetli (ve geçmişte olduğundan daha fazla ayırıcı) hale gelme eğilimindedir. Yerleşik ulus-devletlerin uzmanlaştıkları kimlik oluşturma işlevi başka bir taşıyıcı arayabilir ve var olan alternatiflerin yumuşaklığı nedeniyle bu arayış daha da gayretli olacaktır (Bauman, 1993: 281).

Çokkültürlülüğün, milliyetçi akım karşısında ilerlemesi, milliyetçi kesimden doğrudan itirazlar getirdiği gibi kimi siyasi ve/veya akademik çevreler de çokkültürlülükle yaşamasına olanak sağlayacak pozisyon almasını da sağlamıştır. Bu bağlamda, milliyet, etnik köken gibi kavramların üzerine kurulu ulus-devletlerde çokkültürlülüğün yaygın hale gelmesi gerçeği, - içinde çatışmaları da barındırsa bile- meseleye ilk bakışta, milliyetçiliğin popüler anlamda gerilediği yorumuna yol açmaktadır. Böyle bir gerilemeden söz etsek bile sanıldığı gibi milliyetçiliğin yok olmaya yüz tutması şeklinde bir durumun olduğunu da söyleyemeyiz. Bugün gelinen noktada çokkültürlülük karşısında milliyetçiliğin biçim değiştirdiğini söylemek daha doğru olacaktır.

4. Çokkültürlülük Karşısında Milliyetçilik

Çokkültürlülüğün ulus-devlet yapılarında önemli bir olgu olarak öne çıkması ve temel milli değerlere zıtlık teşkil edecek şekilde gerek siyasi arenada gerekse de akademik çevrelerde önem kazanmaya başlamasının sonucu olarak ulus devletlerin dayandığı milli değerlerin yok olacağı varsayımını gündeme getirmiştir. Ancak bazı gerçekler bu durumun tersine işlediğini ortaya koymaktadır. Çoğulculuğun, kültürel çeşitliliğin milliyetçilikten daha insani geldiği bir ortamda (ki bu ortamı siyasi arena olarak, toplumsal bir hareket olarak ya da entelektüel çevre olarak hayal edebiliriz) milliyetçilik gerçekten ortadan kalkıyor mu? Bu soruya yanıt vermek için henüz çok erken olsa da bazı gerçekler böyle bir durumun olmadığını gözler önüne seriyor.

Bu gerçeklerden bir tanesi milliyetçiliğin, yerel düzeylerde, sosyal bilimcilerin yerleşme adını verdiği şekliyle ortaya çıkmasıdır. Buna göre aslında çokkültürlülüğün (hatta çok etnikliliğin) olduğu ulus devletlerde, çokkültürlü yapıyı oluşturan ancak kendini hakim

kültüre tam olarak hakim hissetmeyen topluluklar arasında milliyetçilik yankı bulmuştur. Milliyetçilik çokkültürlülükle aynı anda birlikte yaşadığı diğer akademik kesimse liberal milliyetçiler olmuştur. Liberal milliyetçiler de milliyetçilik tanımlamalarını yaparken milliyetçiliğin içinde çokkültürlülük için uygun zeminin bulunduğunu iddia ederler.

a. Yerelleşme

Yerelleşme olgusu kimi düşünürlere göre küreselleşmeye karşı bir hareket kimi düşünürlere göreyse küreselleşmenin önemli bir bileşenidir ve küreselleşmeyle eş zamanlı olarak gelişmiştir. Birinci görüşe göre yerelleşme, küreselleşmenin paradoksudur ve diğer görüşe göreyse bu madalyonun bir yüzüdür bir de diğer yüzü vardır. Her iki yaklaşıma da dışarıdan bakıldığında, her ikisinin de meseleyi tek başına kavrayamadığı görülür. Birinci yaklaşım açısından bakıldığında, küreselleşmeye paralel olarak yerel kültürlerin çeşitliliğinin ortaya çıkması, bir paradoks olarak görülebilir. Bu görüşün temel argümanı dünyanın küreselleştikçe küçüldüğü ve parçalandığıdır ve bu parçalanmışlık beraberinde farklılıkları görünür kıldığıdır. Yerellik düşüncesinin bu çerçevede ortaya çıkması, küreselleşmeye karşı bir direniş olarak da değerlendirilmektedir. Diğer görüşün argümanıysa küreselliğin keşfedilmiş yeni mekanların farklılıkları vurgulamadığı yeniden ürettiğidir. Ancak farklılık, ayrılıkçı olmaktan ziyade bütünleştirici bir çeşitlilik olarak algılanmaktadır. Bundan dolayı 'yerellik', ulusaldan farklı nitelikler taşıyarak küreselleşme sürecini tamamlayan bir unsur olarak değerlendirilebilir. Çünkü günümüzde netice itibariyle yerel olan küresele bağlıdır ve bu bağlılığı neticesinde kendini yeniden üretir (Karakaş, 2006: 115).

Bu bakımdan: “Yerelliğin küreselliğini küreselleşmenin olası bir sonucu olarak kabul etmek ironik görülebilir ama yerelliğe ve yerliliğe ilişkin söylemlerin ve düşüncelerin ve düşüncelerin küresel ve ulus ötesi hareketler aracılığıyla yaygınlaştığı ve savunulduğu bir gerçektir.” Dolayısıyla da buradan küresellik ile yerellik arasındaki çekişmenin ya da uyumun sonucunda kültürel özgünlüğe ulaşılabilir. Bu anlamda yerel tepkilerin asıl önemi, küreselleşmenin nasıl bir sona ulaştığında, küreselleşmenin asıl önemi de yerel kültürlerin sonunda nasıl bir dönüşüme uğradığıdır (Hsiao, 2003: 57).

Bir süreç olarak ilerleyen küreselleşme, her geçen gün sınırlarını genişletmektedir. Sınırları genişledikçe de küresel bir kültür yaratmaktadır. Küreselleşmenin oluşturduğu bu küresel kültür tüm gününce rağmen tek bir güç olamamaktadır. Bu bakımdan küresel kültür, kimi coğrafyalarda kendisine direnen mikro milliyetçiliklerle karşılaşır. Ancak sözünü ettiğimiz bu mikro milliyetçilikler, küresel kültürle beraber yani ona paralel şekilde varlığını sürdürmektedir (Şan 2005: 9).

Karataş'ın ve Hsio'nun tanımlayıp modern ve/veya modern sonrası toplumlardaki yankısını belirttiği yerelleşme, farklı açılarda ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan alanlardan bir tanesi de şüphesiz toplumsal hareketler ve toplumsal hareketlerin yankı bulduğu siyasi arenadır. Özellikle 1990'lara doğru ama yoğun olarak 1990'lar ve sonrasında yerelleşmenin milliyetçi söylem olarak da öne çıktığını görüyoruz.

Özellikle SSCB'nin ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte yani 1990'lardan bu yana bu yüzyılın herhangi bir döneminkinden daha fazla yeni ulus-devlet kurulmuştur ya da kurulma sürecindedir. Sadece bu iki devletin dağılması bile kendi milliyetçiliklerini oluşturan 16 devleti tarih sahnesine çıkarmıştır. Bunun yanı sıra dünyanın çeşitli coğrafyalarında ayrılıkçı birçok hareket de milli ayrılıkçılığı güncel tutmaktadır. Buradan milliyetçiliği hala temel dayanak olduğu fikrine ulaşabiliriz: “Bugün bütün devletler, resmi olarak “millet”tir; bütün politik ajitasyonlar, pratikte bütün devletlerin rahat vermeyip kovmanın yollarını aradıkları

yabancıları hedef almaktadır. Dolayısıyla, tarihsel değişimin bir vektörü olarak milliyetçiliği gerilediği saptamasıyla noktalamak, kimi okurlara gözümüzü açmamakta inat etmek gibi görünebilir” (Hobsbawm, 2010: 195-195).

Hobsbawm’un özetlediği siyasi gerçekleri Gil Dellanno (1998: 35) şu şekilde teorize eder: “80’li yılların sonlarında ortaya çıkan milliyetçi dalga özgün bir harekettir. Bu dalga, iktidar ilişkilerinin aynı zamanda hem milliyetçilikle hem de enternasyonalizmle beslendiği komünist sistemin eşi görülmedik çöküşünün sonucudur. Burada 19. yüzyıl milliyetleri aşamasının kendi kaderini tayin ihtiyacı ve herkese oy hakkı gibi unsurlarını da sömürgecilikten kurtulma aşamasının yeni bir devlet düzeni kurma gibi unsurlarını da görebiliriz. Aynı zamanda, yitirilen büyük gücün yarattığı milliyetçi hüsrana da rastlarız.

Milliyetçiliğin gerilediği tezinin karşısında duran Hobsbawm (2010: 195), bunu SSCB ile örneklendirmekle birlikte bu örneğin bu tezi açıklamakta, milliyetçilik teorisinin tarihsel arka planını açıklamakta tek başına yeterli olmadığını da belirtir. Yine de Hobsbawm’ın fikrine ek olarak kapitalizmin ekonomik ve siyasi olarak kriz yaşadığı coğrafyalarda yerel milliyetçi hareketlerin adeta “hortladığına” tanık oluyoruz. Örneğin böyle bir krizin yaşandığı Afrika ülkelerinde, dünyanın geri kalan ülkelerindeki yerellik dalgasına bağlı olarak artan yerel milliyetçi hareketlerle birlikte, eski kabile yaşamının ve simgelerinin, günümüz Afrika kökenli ayrılıkçı hareketleri için değeri, Aydınlanma dönemi Avrupa’sında milli değerlerin gördüğü ilgiyle eşdeğerdir.

Çeşitli yeni etnik/milliyetçi fenomenlerle benzerlikler açıkça görülmektedir. Bu benzerlikler özellikle etnik/milliyetçi fenomenlerin bir gruba özgü dinsel inançla bağlantılı olduğu ya da yeniden bağ kurmaya çalıştığı yerlerde çok belirgindir (Hobsbawm, 2010: 208). Hobsbawm’ın belirttiğinin dışında, milliyetçi temellere dayanarak milli kurtuluş hareketlerinin peşinden koşan, arkasına sürüklediği kitlelere yani aynı “millet”ten olanlara ulus-devleti kurtuluş olarak sunan ama sonuç itibarıyla yine yerel milliyetçi yükselişe tanık olduğumuz toplumsal ve tabii politik gerçekler de vardır.

Bu bakımdan ulus-devlet ve etnisite sorunlu bir çift olarak görürsek eğer bunun nedenini de ulus kavramının mirasında aramak gerekir. Çünkü bu mirasın kökeninde biyolojik kimlikler bireyleri birbirlerinden ayırmakta sonrasındaysa bu biyolojik kimlikleri tüm kültürlerle birleştirerek bu kimliği devlet kuran bir ulus haline getirmektedir. Bu hakim biyolojik kimliğin elitleri ne kadar çok kendi biyolojik kimliğinin üstünlüğünü öne çıkartırsa marjinalleşmiş etnik, biyolojik kimlikler de ayrılıkçı kartını o kadar çok öne çıkartırlar. Bu konuda pek çok ayrılıkçı hareket örneği verilebilir: “Birleşik Devletler’de akla Hawaii ya da Porto Riko bağımsızlık hareketleri gelirken ve Avrupa’da Belçika’nın üç etnik ulusal eyalete bölünmesi, Britanya’nın Galler, İskoçya ve İngiltere’ye bölünmesi, Türkiye ve komşu ülkelerinde Kürtlerin ulusal mücadelesi ve en dramatik örnek olarak da Yugoslavya’nın beş, Bosna’nın ise üç etnik devlete bölünmesinden bahsedebiliriz” (Bauman, 2006: 54-55).

Bauman’ın söylediklerine ek olarak Kanada örneği de önemli bir ayrıntıyı gözler önüne sermektedir. Çokkültürlülük siyasetinin en yaygın olarak uygulandığı Kanada’da hakim olan iki kültürle (Anglofon ve Frankofon) birlikte aynı sınırlar içerisinde varlığını devam ettirebilecek diğer kültürel unsurların da dahil olduğu bir yapı üzerinde çalışılmıştır. Burada dikkat çekici olan: “çok kültürlülüğün toplumsal çeşitliliğe hizmet eder görünen doğasının gerisinde sinik bir tekilcilik düşüncesi yatmakta olduğu dikkati çeker. Bu noktadan bakıldığında ‘çokkültürlülük’ politikası olarak karşımıza çıkan yerelleşme siyaseti içerik açısından son derece muhafazakar bir uygulama olup yeni-sağ ve ırkçı politikaların bir izdüşümü olarak eleştirileri üzerinde yoğunlaştırmıştır (Şan 2005: 13).

b. Liberal Milliyetçilik

Liberal ideolojinin merkezi kavramın başında elbette birey ve onun pratik alanında karşımızda çıkan kavramsa bireysel hak ve özgürlüklerdir. Temel aktör olarak bireye yapılan vurgu, aynı zamanda bireyin içinde yaşadığı mekanı ve faaliyet alanı olan piyasa mekanizmasını da içerir. Bu açıdan liberal ideolojide temel aktör olan birey, anayasada da temel unsurdur ve ilk önce onun hakları güvence altına alınır. Öte yandan evrenselleştirilmeye müsait bu şema, hem tarihsel hem de ulusal boyutlarda farklı bağlamsallaşmaktadır, dolayısıyla tek bir standart liberalizmin varlığından bahsetmek imkansızdır. Farklı coğrafyalara özgü siyasal kültürlerle rahatlıkla eklenenebilen ve tarihsel akış içerisinde mutasyona elverişli bir ideolojiyi temsil eden liberalizmlerden bahsedilebilir (Coşar 2008: 718).

Liberal milliyetçiler, milliyetçiliği gayri liberal kılıçtan sıyrmanın, böylece liberal siyasi inançlarla uyumlu bir milliyetçilik biçimi bulmanın mümkün olduğunu düşünürler. Hatta saldırgan milliyetçiliğe karşı mücadele etmenin tek yolu da budur (Tamir 1993). Tamir'in iddiasına göre otonomiye, tevekküle ve tercihe saygısıyla liberal gelenek ile aidiyet, sadakat ve dayanışmaya vurgu yapan milli gelenek –genellikle birbirlerini dışladıkları düşünülse de gerçekten birbirlerine uyum sağlayabilir (1993: 6).

Böylece liberal milliyetçilik kişisel otonomileri ile birlikte insanların toplumsal ve kültürel gömülülüklerini de yüceltir. Milli ülkeleri beslerken, bu ülkelerin kıyaslanacağı, böylece meşru milli hedeflerin ve bunlar için kullanılacak araçların yeniden tanımlanacağı başka insani değerleri de gözden kaçırmaz (1993: 79).

Ayrıca Tamir yaşadığımız dünyada liberal milliyetçiliğin Batı menşei olan bir fikir olduğunu kabul eder ve liberal fikirlerle milliyetçi düşüncelerin ortak hedefi olduğunu, aralarında ittifak olduğunu savunur ve şu soruları sorar: “Liberal bir devlette vatandaşlık neden tercihe değil de doğuma ve kan bağına dayalıdır? Neden liberaller bireylerin en adil hükümete değil de kendi hükümetlerine siyasi sadakate yükümlü olduklarını düşünür? Tamir’e göre bu soruların yanıtları bizleri liberal akımda gizli olan milli değerlere götürür (1993: 117).

Tamir ve liberal milliyetçi akımın diğer savunucuları, gerçek dünyada liberal milliyetçilik örneklerinin var olduğunu savunuyorlar. Onlara göre bugün Katalan, İskoç, Quebec ve Galler milliyetçilikleri liberal milliyetçilik örnekleridir. Kapalı, dışlayıcı ve ırkçı kültürel milliyetçiliğin aksine bu liberal milliyetçilik açıktır, kültürel başarı, ikamet ve bağlılık meselesidir. Tamir'in liberal milliyetçi kuramı oluşturduğu dönemle bugünkü liberal milliyetçi kuramlara bakıldığında liberal milliyetçilerin çokkültürlülük karşısında bir hayli gerilediği görülür. Özkırımlı (2005: 29) liberal milliyetçi kuramın önceleri çokkültürlülüğe sadece kapıyı açtığını ancak ulus ötesi devletlerin oluştuğu dönemde, çokkültürlülüğün açık bir olgu olduğu dönemde liberal milliyetçiliğin, çokkültürlülük karşısında kapıyı daha da açtığını savunur.

Sonuç

Milliyetçiliğin küreselleşen dünyada aldığı yeni biçim(ler)i yerelleşme ve liberal milliyetçilik gibi iki başlık altında sınırlamak elbette fazla indirgemeci bir yaklaşım olur. Bu başlıklar dışında milliyetçiliğin daha farklı şekilde öne çıktığını ya da mevcut haliyle güncelliğini koruduğu iddiaları da olabilir. Zira milliyetçilik, ortaya çıktığı dönemde dahi sınırlarının çizilmesinde, tarifinin yapılmasında zorlanılan bir ideoloji olmuştur ve bugün aldığı biçimin de açıklanması özel çaba gerektirmektedir.

Milliyetçilik açıkça ön planda yer almasına rağmen tarihsel bakımdan daha önemsiz hale geldiği öne sürülmektedir. Oysaki milliyetçilik ilk ortaya çıktığı döneme kıyasla ya da 19. yüzyıla kıyasla küresel bir siyasi proje değildir (Hobsbawm, 2010: 225-226).

İdeolojik tutkularına rağmen milliyetçilik her zaman tahmin edilen yerde ortaya çıkmaz. Milliyetçilik yerelliklerin taşıyıcısı olduğu gibi evrenselliğin de taşıyıcısı olabilir. Tek tek her olguda, neyi taşıdığı, nasıl taşıdığı çözümlenmeli ve hangi yöne vurgu yaptığı incelenmelidir. Fransa’da, devrim sırasında ve sonrasında aydınlanmacılar, zaman zaman Fransız milliyetçiliğini besleyen ulusal bir unsur haline geldiler. Aynı şekilde, Almanya’daki felsefi, tarihselci ve romantik akımlar da evrensel bir hedefleri olmasına karşın kendilerini milliyetçi biçimlerde ifade ettiler (Delannoi, 1998: 35).

Delannoi’nin belirttiği gibi milliyetçilik, biz her ne kadar yerel düzeyde geliştiğini iddia etsek de buna paralel olarak eski milliyetçiliklerin de güncelliğini koruduğunu görebiliriz. Milliyetçiliğin politik arenada temsiline bakıldığında günümüz Avrupa’sının ilk modern devletlerinin milliyetçiliği öne çıkartan sağ hareketlerinin seçimler yoluyla önemli zaferler elde ettiğini, eski mevzilerini kaybetmediğini de eklemeliyiz. Zira son zamanlarda daha çok kriz ülkesi olarak anılan Yunanistan’da ve Balkanlar’ın diğer ülkelerinde sağ milliyetçi politik akımlar, birkaç on yıl öncesine göre halktan daha fazla destek görmekte, yabancı düşmanlığı da artmaktadır. Hatta bazı Balkan ülkelerinde ve Almanya’da kendilerini Nazi Partisi ile özdeşleştiren ve neo-Nazi hareketi olarak anılan hareketlerin git gide daha fazla taraftar toplaması, hakim milliyetçi söylemin de eski mevzilerini koruduğunu gösterir.

Milliyetçiliğin doğduğu ülke olan Fransa’da da durum çok farklı değildir. Fransız siyasetinde milliyetçi söylemi en fazla kullanan aşırı sağ Front Populaire hareketi son seçimlerde oylarını arttırmış ve bunu da milliyetçi bir propaganda yaparak elde etmiştir. Yine Fransa’da yakın zamanda Fransa eski Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy’nin seçim yatırımı olarak Romenleri sınır dışı etmek gibi yabancı düşmanlığı üzerinden bir siyaset yürütmesi ve bu yolla oylarını arttıracığını düşünmesi bile Fransa’da milliyetçiliğin potansiyelini görmemiz açısından dikkate değerdir.

Aslında bu çalışmada her ne kadar “ölmediği” tezini savunsak da milliyetçilik, ne kadar kaçınılmaz olursa olsun, artık Fransız Devrimi ile İkinci Dünya Savaşı’nın ardından gelen emperyalist sömürgeciliğin sona eriştiği arası çağdaki tarihsel gücüne sahip değildir (Hobsbawm, 2010: 201).

Bu nedenle Hobsbawm’a ek olarak şunu söyleyebiliriz ki milliyetçilik, bazı akademik çevrelerin iddialarının aksine çokkültürlülük karşısında ağır bir yenilgi almamış sadece birkaç mevzi kaybetmiştir. Hatta bu gerilemeyi tersten okursak “milliyetçiliğin güç toparlamak için gerilediği” şeklinde iddiası da mantık dışı görünmemektedir. Bu bakımdan milliyetçilik günümüz küresel dünyasında hala güncelliğini koruyan bir olgu olmaya devam edecektir.

Kaynaklar

- Balibar ve Wallerstein, Ettiene ve Immanuel, (1993), “İrk Ulus Sınıf”, Metis Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Gerd, (2006), “Çokkültürlülük Bilmecesi”, Dost Yayınları, Ankara.
- Bauman, Zygmunt, (1993), “Postmodern Etik”, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bora, Tanıl (1999) “Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık” Birikim Yayınları, İstanbul.
- Breuilly, John, (1992) “Nationalism and the State”, Manchester University Press, İkinci Basım.
- Canefe, Nergis, (2007) “Milliyetçilik, Bellek ve Aidiyet”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Carr, Edward Hallet, (2007) “Milliyetçilik ve Sonrası” İletişim Yayınları, İstanbul.
- Coşar, Simter (2008) “Milliyetçi Liberalizmden Liberal Milliyetçiliğe” Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Dizisi Cilt 4: Milliyetçilik.

- Delonno, Gil, (1998), “Milliyetçilik ve İdeolojik Kataliz”, Uluslar ve Milliyetçilikler, Haz: Jean Leca, Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Durgun, Sezgin, (2011), “Memalik-i Şahane'den Vatan'a”, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gellner, Ernest, (1983) “Nations and Nationalism”, Oxford: Blackwell.
- Gellner, Ernest, (1963) “Thought and Change” Londra: Wiedenfeld and Nicolson.
- Hechter, Michael, (2000) “Containing Nationalism, Oxford University Press, Oxford.
- Hobsbawn, Eric J., (2010), “Milletlet ve Milliyetçilik”, Ayrıntı Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul.
- Hsiao, H. Michael, (2003), “Bir Küre Binbir Küreselleşme, Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik, Editörler: P. Berger ve S. Huntington, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Karakaş, Mehmet, (2006), “Küreselleşme ve Türk Kimliği”, Elips Kitap, Ankara.
- Kymlicka, Will (1998) “Çokkültürlü Yurttaşlık” Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Lieven, Anatol, (1997), “Qu'est-ce qu'une Nation?” The National Interest: Autumn 1997.
- Moore, Margaret, (2001) “The Ethics of Nationalism”, Oxford University Press, Oxford.
- Özkırmı, Umut (2005) “Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar” Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özkırmı, Umut (2008) “Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış” Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Poole, Ross, (1993) “Ahlak ve Modernlik” Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Renan, Ernest, (1882), “Qu'est-ce que'une nation?” Sorbonne Konuşması.
- Robertson, Rlant, (1999), “Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür”, Bilim ve Sanat Kitapevi, Ankara.
- Smith, Anthony A., (1983) “Theories of Nationalism” Londra, İkinci Basım.
- Schnapper, Dominique, (2005), “Öteki ile İlişki”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Şan, Mustafa Kemal, (2006) “Küreselleşme Çağında Farklılık ve Çokkültürlülük Siyaseti” Avrupa Günlüğü, Sayı: 8.
- Şan, Mustafa Kemal, (2005), “Küreselleşme ve Yerel Kültürlerin Geleceği I. Türk Dünyası Sosyologlar Kurultayı, İzmit.
- Tamir, Yaev (1997) “Liberal Nationalism” Princeton University Press, Princeton.
- Üstel, Füsün (1999) “Yurttaşlık ve Demokrasi” Dost Yayınevi, Ankara.